

УДК 811. 512. 161'25'38'35: 811. 161. 2

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АБРЕВІАТУР У СУЧАСНІЙ ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ

Виклюк І. В.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
E-mail: philolog@univ. kiev. ua*

Статтю присвячено маловивченій проблемі дослідження загальних особливостей утворення та розвитку абrevіатур в турецькій мові, їх структурної класифікації. Зокрема, наголошено на важливості використання абrevіатур у мовній системі. Зроблено спробу дослідити, проаналізувати та систематизувати існуючі на сьогодні класифікації скорочень у різних мовах. На основі власних спостережень вперше представлено структурно-типологічну класифікацію турецьких абrevіатур, яку було зведено до двох основних типів: ініціальних (буквених, звукових, буквено-звукових) та комбінованих (складно-скорочених, змішаних) визначено парадигму абrevіатурних скорочень та обґрунтовано перспективи майбутніх досліджень.

Ключові слова: абrevіатура, акроніми, лексичні одиниці, лінгвістика, словотвір, скорочення, структурно-типологічна характеристика.

Постановка проблеми. Абrevіація широко розповсюджена в усній та письмовій мові. Скорочення існують у мові об'єктивно, а будь-який об'єктивний процес не може не мати своїх закономірностей. Тому надзвичайно важливим є визначення особливостей утворення й розвитку абrevіатур у мовній системі.

Абrevіатури є засобом концентрації інформації, економії часу комунікантів. В одній назві вони поєднують назви предметів та їх якостей, тому в семантичному плані є об'ємнішими порівняно зі звичайними словами. Важливість абrevіатур пояснюється доступністю, оперативністю їх створення, раціональністю їх структури, що полягає в їх лаконічності, економічності, семантичній місткості, інформативності.

Незважаючи на досить численні, хоча здебільшого фрагментарні, дослідження, присвячені проблемам абrevіації в турецькій мові, скорочені лексичні одиниці залишаються в багатьох аспектах загадкою в лінгвістичному плані.

Визначення скорочень і принципи їх класифікації багаточисленні й неоднорідні, оскільки до цього часу не вироблено універсального визначення та загальної теорії абrevіації: праці, присвячені проблемі скорочень, не охоплюють це явище повністю, розглядаючи його під різними кутами зору.

Серед українських науковців дослідженням турецьких абrevіатур займався С. В. Сорокін, відомий своїм словником абrevіатур турецької мови, у якому містяться різнопланові («ініціальні, складові, змішані та інші» [1, 265]) абrevіатури, які тією чи іншою мірою використовуються в сучасній турецькій мові. О. П. Локота досліджувала абrevіатури як особливий спосіб утворення термінів у турецькому дипломатичному дискурсі, К. О. Телешун розглядала абrevіацію в системі сучасної турецької фахової мови торгівлі. У Туреччині Т. Гюленсой, Х. Їлдиз, М. Калфа вивчали загальні особливості абrevіацій в турецькій мові. Недостатньо розроблено в теоре-

тичному плані залишається загальна структурно-типологічна класифікація турецьких абревіатур, що й зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Метою роботи є дослідження структурних особливостей утворення абревіатур в турецькій мові. **Завданнями** цієї розвідки є: 1) виявити особливості утворення абревіатурних скорочень в турецькій мові; 2) запропонувати власну структурно-типологічну класифікацію турецьких абревіатур.

Об'єктом нашого дослідження є структурні особливості абревіації в сучасній турецькій мові, **предметом** виступають абревіатури як номінативні одиниці в сучасній турецькій мові.

Матеріалом дослідження послуговували абревіатури різних структурно-семантичних типів – понад 1000 одиниць. Фактичний матеріал дібрано методом суцільної вибірки з друкованих періодичних видань (газет, журналів, альманахів) та інших засобів масової інформації (інтернету, телебачення, радіо), наукових, офіційно-ділових, розмовно-побутових усних та письмових текстів. У роботі також використані лексикографічні матеріали: Açıklamalı Yeni Kelimeler Sözlüğü [2, 395]; Türkçe Kısaltmalar Sözlüğü [3, 469]; Yazım Kılavuzu [4, 505].

Абревіатури частіше привертають увагу дослідників як особливий словотворчо-морфологічний клас мовних одиниць. Спроби структурного вивчення абревіатур за формальними ознаками здійснювались неодноразово. Останнє підтверджується тим, що окремі автори дають надзвичайно об'ємні класифікації скорочень. Якщо А. Мазон на матеріалі російської мови виділив у складі абревіатур чотири структурних типи (буквені, поскладові, змішані, частковоскорочені слова) [5, 88], то М. В. Нікітін – 25 типів [6, 166].

Залежно від того, як згортаються словосполучення в окремі слова та як при цьому скорочуються їх компоненти, дослідники розрізняють структурні типи абревіатур. Відомою в сучасній морфології є класифікація абревіатур української мови В. О. Горпинича, який виділяє такі їх типи:

- 1) ініціальні – поєднання в абревіатуру початкових звуків або літер (*загс, ПТУ*);
- 2) уламкові – поєднання в абревіатуру асемантичних частин слова (*педфак, педфак*);
- 3) змішані – поєднання частин слова з ініціальними звуками (*райвно*);
- 4) усічено-словесні – поєднання частин слова з повноцінними словами (*загот-контора*);
- 5) словоморфні – поєднання частин слова з відмінковою словоформою (*зав-складом*);
- 6) комбіновані – поєднання початкової частини першого слова з кінцем другого (*мало еластичний капрон*);
- 7) ініціально-цифрові (*ГАЗ-24, ТУ -134*) [7, 130].

Дев'ятиступеневу класифікацію абревіатур розробив І. К. Білодід. До її складу входило п'ять типів складноскорочених слів, літерні абревіатури та звукові абревіатури двох варіантів [8, 252].

Ця класифікація досить детальна та складна у використанні. Вона не містить спеціальних назв для більшості видів абревіатур.

На противагу їй, І. Плющ розрізняє всього три типи абrevіатур: складовий, змішаний та ініціальний. У свою чергу ініціальний тип він поділяє на звуковий, буквений та змішаний підтипи [9, 181].

Враховуючи спостереження за особливостями утворення абrevіацій у турецькій мові та, насамперед, компоненти опорного словосполучення, з яких складаються абrevіатури того чи іншого типу, пропонуємо наступну класифікацію абrevіатур, яка, на нашу думку, відображає сучасний стан розвитку турецьких абrevіатур:

1. Ініціальні, які залежно від способу творення і типу вимови діляться на кілька підтипів:

а) Буквені (алфавітні) – утворюються складанням початкових букв твірних слів: *AMB* (*okunuşu: a-me-be*) – *Avrupa Merkez Bankası* – *Європейський центральний банк*; *BTP* (*okunuşu: be-te-pe*) – *Bağimsız Türkiye Partisi* – *Партія Незалежної Туреччини*.

Якщо ми прочитаємо усі приклади по буквам, то зрозуміємо саме утворення алфавітного типу скорочення. Воно не функціонує самостійно, а утворює собою звуковий тип, читається як звичайне слово, і виражає, таким чином, нове значення.

Як зазначає О. Тур «Кількість структурних компонентів абrevіатури залежить від типу вихідного словосполучення (простого чи складного), на базі якого утворено лексичне скорочення. Абrevіатури утворюють від простих словосполучень, які складаються з двох повнозначних слів та складних словосполучень, які у своїй будові мають три, чотири й більше повнозначних слів» [10, 116 – 120].

Також можемо помітити виключення з висхідного словосполучення буквених абrevіатур слів, які несуть в собі мало інформації, що зумовлює скорочення її форми, але не змінює значення. Вилучаються в основному службові частини мови: сполучники та прийменники, а залишаються скорочення найбільш інформативних слів (іменники, прикметники, віддієслівні імена). Такі скорочення є досить уживаними в турецькій мові. Наприклад: *ASKİ* – *Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi* – *Управління водопровідно-каналізаційного господарства м. Анкари*; *BOTAŞ* – *Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi* – *Акціонерне товариство з експлуатації нафтопроводів*; *GSYH* – *Gayrisahî yurt içi hasıla* – *Валовий Внутрішній Продукт*.

б) Звукові (акроніми) – утворюються з початкових звуків слів вихідного словосполучення. Їх вимовляють як звичайні слова відповідно до фонетичної структури, яка не суперечить закономірностям будови слова. Наприклад: *GAP* (*okunuşu: gap*) – *Güneydoğu Anadolu Projesi* – *Південно-Східний Анатолійський проект*.

Хоча, в турецькій мові дана абrevіатура може звучати і по-іншому:

GAP (*okunuşu: ge-a-pe*) – *Güneydoğu Anadolu Projesi* – *Південно-Східний Анатолійський проект*.

Відповідно до правил вимови, усі ці елементи утворені із перших літер слів використовуються так, неначе несуть у мові якесь нове значення. Хочемо зауважити, що між цими першими літерами абrevіації відсутні такі знаки пунктуації, як крапка, кома тощо.

Характерною особливістю акронімів є наявність в їх структурі голосних, що дозволяє членувати їх як звичайні слова. Наприклад: *TAEK* – *Türkiye Atom Enerjisi*

Kurumu – Турецьке управління з атомної енергетики; *TİKA* – *Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı* – Турецька агенція співробітництва та розвитку.

Голосний звук в структурі такого акроніму – це компонент вихідного словосполучення, а не складоутворювачі «а», «е», які використовуються в алфавітному читанні аббревіатур.

Фонетична структура акронімів настільки близька до фонетичної структури звичайних слів, що можлива вимова акронімів як звичайних слів. Наприклад: *ON* – *Optik Nevrit* – *Неврит зорового нерва (мед.)*; *on* – *десять (числ.)*.

Але це правило читання не можна вважати абсолютним для всіх акронімів, оскільки серед них існують і такі, яким специфіка їх будови не дозволяє повністю «асимілюватися».

в) Буквено-звукові (звуко-буквені) аббревіатури – утворюються із початкових літер та звуків слів вихідного словосполучення (у різних комбінаціях) найчастіше прослідковуємо сполучення літер і звуків. Наприклад: *GYO* (*okunuşu: ge-ye-o*) – *Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları* – Інвестиційні трасти в нерухомість; *SHÇEK* (*okunuşu: se-he-çek*) – *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu* – Організація соціального обслуговування та захисту дітей; *ТТОК* (*okunuşu: te-te-ok*) – *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu* – Автомобільне туристичне товариство Туреччини.

Зустрічається також поєднання «звук + літери». Наприклад: *ÖAKG* (*okunuşu: ö-a-ke-ge*) – *Özel Altyapı Kalkınma Grubu* – Приватна група розвитку інфраструктури; *PAFS* (*okunuşu: pa-fe-se*) – *Pasifik Adaları Forumu Sekreterliği* – Секретаріат Форуму Тихоокеанських островів.

Зрідка трапляються складніші утворення типу «звук + літери + звуки», наприклад: *ETHA* (*okunuşu: e-te-ha*) – *Etkin Haber Ajansı* – Ефективне інформаційне агентство

Або «літери + звуки + літери», наприклад: *ВМЕВКТ* (*okunuşu: be-me-be-ke-te*) – *Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı* – Організація Об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури.

Кількість літерних та звукових ініціалів таких аббревіатур зазвичай відповідає кількості слів вихідного словосполучення. Наприклад: *ГАМНК* (*okunuşu: gamhk*) – *Güney Avrupa Müttelik Hava Kuvvetleri* – Об'єднані Військово-повітряні сили НАТО в Північній Європі; *ДÖКН* (*okunuşu: dökh*) – *Demokratik Özgür Kadın Hareketi* – Демократичний рух вільних жінок.

2. Комбіновані (змішані), серед яких можна виділити такі підтипи:

а) Аббревіатури, утворені поєднанням усіченої початкової основи одного чи двох слів, з початковими звуками та літерами наступних слів. Оскільки, за принципом турецької мови, де у слові та на початку складу не може бути двох приголосних, багато скорочень, які складаються саме з перших літер – утворюють собою змішаний тип аббревіації. Наприклад: *АТЕМ* – *Alkol ve Uyuşturucu Bağımlılarını Tedavi Merkezi* – Лікувально-терапевтичний профілакторій; *ОУАК* – *Ordu Yardımlaşma Kurumu* – Організація із взаємодопомоги армії; *ТÜRK-İŞ* – *Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu* – Конфедерація профспілок Туреччини.

б) Аббревіатури, утворені зі скорочених початкових елементів (морфем)

словосполучень. Наприклад: *Diskotek – disko – дискоотека; Diapozitif- dia – dia-позитив.*

в) Аббревіатури, утворені в результаті поєднання початкової частини одного слова і цілого слова, тобто так звані частковоскорочені слова. Наприклад: *albay – (alay+bay) – полковник; tımgeneral – (tümen+general) – генерал-майор*

г) Аббревіатури, утворені як складноскорочені або частковоскорочені слова на ґрунті великих словосполучень-найменувань, частина слів яких при цьому опускається. Цей спосіб скорочення дає для тексту ділових документів значну економію і збільшує інформативність його компонентів. Наприклад:

ASELSAN – Askeri Elektronik Sanayii – Військово-оборонна промисловість;

İHSANDER – İhracatçı ve Sanayici İş Adamları Derneği – Спілка експортерів, промисловців і підприємців Туреччини; MOBDER – Mobilya Sanayicileri İthalat ve İhracatçıları Derneği – Асоціація виробників меблів Туреччини.

д) Еліпсовані скорочення слів. Наприклад: *Ne haber? – Naber? – Як справи?; Ağabey – Abi – брате.*

Абревіатури всіх типів належать до мовних засобів, позбавлених індивідуальної експресії, до знаків, що характеризуються системним взаємозв'язком і абстрактною умовністю.

Висновки. Враховуючи вищевикладене, вважаємо, що структурні типи аббревіатур різноманітні за своїм складом. Усе різноманіття словотворчих моделей аббревіатур в залежності від способу творення можна звести до двох основних типів: ініціальні (буквені, звукові, буквено-звукові), комбіновані (складно-скорочені, змішані).

Перспектива. Подальше дослідження процесів утворення аббревіатурних скорочень дасть змогу розв'язати проблеми виникнення аббревіатур, визначити їх соціолінгвістичну обумовленість, структурно-семантичні класифікації аббревіатур, їх місце в словотворчій системі турецької мови, тенденції розвитку аббревіації й способи перекладу цього типу лексичних одиниць.

Література:

1. Сорокін С. В. Практичний курс перекладу з турецької мови [Частина I. Переклад газетно-інформаційних текстів] / С. В. Сорокін. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2010. – 294 с.
2. Açıklamalı Yeni Kelimeler Sözlüğü [Haz. Nevrihal Bayar] – Ankara: Akçağ Yayınları, 2006, 395 s.
3. Türkçe Kısaltmalar Sözlüğü [Haz. Bilal N. Şimşir] – Ankara: Yargı Yayınları, 2006, 469 s.
4. Yazım Kılavuzu [Haz. Şükrü Haluk Akalın] – Ankara: Türk Dil Kurumu, 2008, 505 s.
5. Mazon A. Lexique de la guerre et de la revolution en Russie (1914-1918) / Andre Mazon. Paris: E. Champion, 1920. – 88 p.
6. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения / М. В. Никитин. – М. : Высшая школа, 1988. – 166 с.
7. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія [Навч. посіб. для філол. спец. вищ. закл. освіти] / В. О. Горпинич. – К. : Вища школа, 1999. – с. 130–207.
8. Сучасна українська літературна мова / За ред. І. К. Білодіда. – Кн. 5. Лексика і фразеологія. – К. : Наук. думка, 1973. – 439 с.
9. Сучасна українська літературна мова / За ред. М. Плюща, – К. : Вища шк, 2001. – 421 с.
10. Тур О. Структурна специфіка ініціальних аббревіатур сучасної української мови / О. Тур // Філологічні науки. Збірник наукових праць. – 2011. – №8. – С. 116 – 120.

Структурные особенности аббревиатур в современном турецком языке // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2013. – Т. 26 (65), № 1, ч. 1. – С. 383–388.

Статья посвящена слабоизученной проблеме исследования общих особенностей образования и развития аббревиатур в турецком языке, их структурной классификации. Особое внимание уделяется важности использования сокращений в языковой системе. Сделана попытка исследовать, проанализировать и систематизировать существующие классификации сокращений в разных языках. Основываясь на собственных наблюдениях, впервые представлена структурно-типологическая классификация турецких аббревиатур, которая была сведена к двум основным типам: инициальные (буквенные, звуковые, буквенно-звуковые) и комбинированные (сложно-сокращенные, смешанные) выделена парадигма аббревиатурных сокращений и обоснованы перспективы предстоящих исследований.

Ключевые слова: аббревиатура, акронимы, лексические единицы, лингвистика, словообразование, сокращения, структурно-типологическая характеристика.

The structural particularities of abbreviations in modern Turkish language // Scientific Notes of Tavriya V. I. Vernadsky National University. – Series: Philology. Social communications. – 2013. – Vol. 26 (65), No 1, part 1. – P. 383–388.

The article is dedicated to the insufficiently researched problem of the general particularities of formation, development and structural classification of abbreviations in Turkish language.

The purpose of the research is to investigate the structural particularities of Turkish abbreviations.

The following **tasks** are to be solved: 1) identifying current features of the abbreviations in Turkish language; 2) propounding own structural-typological classification of Turkish abbreviations.

As a **research material** were used more than 1000 abbreviations of different structural-semantic types. The factual material was collated from the published serial publications (newspapers, magazines, almanacs), mass media (Internet, television, radio), scientific, official-business, colloquial, verbal and written texts by the way of using continuous sampling method. Lexicographical material was also used.

The process of abbreviation was examined by such native and foreign researchers as, I. Bilodid, V. Horpynich, O. Lokota, A. Mazon, V. Nikitin, K. Teleshun.

But shortened lexical units are still unexplored in many aspects. General structural-typological classification is not completely researched. That predetermines the actuality of work.

Taking into consideration observations of the structural particularities of abbreviations we propose a classification that, in our opinion, reflects a current development condition of Turkish abbreviations. Classification is divided into **initial** (that are subdivided into literal, sonic, literally-sonic) and **combined** abbreviations.

Abbreviations of this types belong to lingual tools that deprived of the individual expression and characterised by systematic connection and abstract conventionality.

In consideration of all researched material we consider that structural types of abbreviations are varied on it's formation. All variety of abbreviations depending on their forming method can be divided into two main groups: initial and combined.

Further research of abbreviation formation would help solving the problem of abbreviations creations, their sociolinguistic specificity and defining the role in word building system of modern Turkish language.

Key words: abbreviation, acronym, lexical units, word building, linguistics, structural-typological characteristic.

Поступила в редакцию 01.03.2013 г.